

УДК 37.013.83(477.43/.44) «19»(045)

Фрига І. О.

ЯКІСНІ ЗРУШЕННЯ ФОРМАЛЬНОГО ЕЛЕМЕНТА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ НА ПОДІЛЛІ В ПЕРЕДВОЄНІ РОКИ

Для забезпечення розвитку як держави, так і окремого регіону у різноманітних сферах важливо врахувати ретроспективні здобутки навчально-педагогічної царини. У статті на основі архівних даних досліджено якісні зрушення формального елемента освіти на Поділлі в передвоєнні роки. Наведено інформацію функціонування навчальних закладів в мережі вищої освіти на Поділлі (Кам'янець-Подільський державний український університет, Кам'янець-Подільський інститут народної освіти, Кам'янець-Подільський інститут соціального виховання, Кам'янець-Подільський учительський інститут, Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут, Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Вінницький медичний інститут) шляхом визначення термінів їх функціонування, виконання форми навчання, методів та засобів навчання.

Ключові слова: формальна освіта, очна (денна) форма освіти, екстернат, заочна форма освіти, освіта без відриву від виробництва, метод навчання, засіб навчання, Поділля.

Розширення спектру освітніх програм для дорослих завжди залишалося визначальним фактором розвитку соціуму, культури та економіки. Важливо на основі архівних джерел здійснити аналіз зрушень освіти дорослих на території Поділля в передвоєнні роки. Оскільки регіональна освіта є соціальною і духовною опорою життєдіяльності подолян, засобом забезпечення демократичних свобод, системоутворюючим фактором безпеки регіону, стабільності та розвитку суспільства.

Мета статті – дослідження якісних зрушень формального елемента освіти дорослих на Поділлі в передвоєнні роки.

В передвоєнні роки на Поділлі спостерігалося зростання формальної освіти серед дорослих на основі державних стандартів, після закінчення якої молодь отримувала документ державного зразка. Першим ВНЗ, який дав поштовх для розвитку формального елемента освіти, є Кам'янець-Подільський державний український університет (1918–1921 рр.), створений силами національної інтелігенції відповідно до історичних потреб культурно-освітнього розвитку української нації в часи її революційного піднесення у 1917–1918 рр. [1, арк. 30]. У цьому навчальному закладі була характерна очна (денна) форма освіти із визначеними методами та засобами навчання (табл. 1).

До наступного півріччя студентів на основі декрету Раднаркому УСРР від 14 грудня 1920 р. «Про учбово-трудова мобілізація студентів Академії інститутів теоретичних знань та Інститутів народного господарства», готували до більш якісної і відповідальної навчальної праці. Однак уже з весни 1921 р. і студенти, і викладачі змушені були виконувати і фізичну працю: першим належало щотижня відпрацювати від 9 до 18 годин у літній період і від 6 до 12 – у зимовий (залежно від триместру навчання), другим – відповідно, 8 і 6 годин [2, арк. 31]. 9 січня 1921 р. Науково-шкільна рада, на підставі розпорядження ВУЗу за № 276 від 31 серпня 1920 р. про перетворення Кам'янецького університету на Академію теоретичних знань у складі двох інститутів – соціальних та фізико-математичних наук, ухвалила переформування закладу в інститут теоретичних наук із подальшим розвитком його фахів у дворічній академії [3, арк. 2].

Вся система викладання в об'єднаному закладі поділялася на три центри [3, арк. 2 зв]: 1) охоплював перших три триместри: здійснювалася основна підготовка, обов'язкова для студентів всіх трьох інститутів, що запроваджувалася з 1 січня 1921 р. для студентів-новачків (слухачі попередніх прийомів завершували освіту на базі 1 центру із зарахуванням раніше вивчених дисциплін); 2) охоплював 6 (для інституту сільськогосподарських наук – 9) триместрів і призначався для спеціалізації в рамках кожного інституту, що мав свої секції і відділи. У 4-му триместрі навчального закладу, у т.ч. кожного інституту; проводилося спільне навчання за спорідненими секціями, у 5–9-му триместрах відбувалася спеціалізація у секціях та відділах; 3) припинили дію теоретичні Академії відповідного фаху.

Таким чином, до травня 1921 р. замість навчального закладу почали функціонувати два незалежних вузи – народної освіти і сільськогосподарський, який відокремлювався від цього навчального закладу [7, арк. 34–34 зв]. Отже, правонаступником ліквідованого університету став Кам'янець-Подільський інститут народної освіти (ІНО), пізніше – Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет (28 червня 1997 р.) на базі місцевого педінституту.

У період з 1921 по 1944 рр. навчальний заклад кілька разів змінював свою назву: Кам'янець-Подільський інститут народної освіти (1921–1930 рр.), Кам'янець-Подільський інститут соціального виховання (1930–1935 рр.), Кам'янець-Подільський учительський інститут (1939–1944 рр.).

Перший навчальний рік Кам'янець-Подільського ІНО, який чітко регламентувався нормативними документами НКО УСРР, розпочався 1 листопада 1921 р. [5, с. 125]. Загальна тривалість навчання в закладі становила 3 роки та мала свої особливості, залежно від курсу навчання. І курс визначався як пропедевтичний і враховував студентів всіх відділів і секцій, які вивчали вступ до соціального виховання згідно з циклом

Таблиця 1

Мережа вищих навчальних закладів Поділля в період 1917–1941 рр.

Назва закладу	Форма освіти	Метод навчання	Засоби навчання
Кам'янець-Подільський державний український університет (1918–1921)	Очна (денна)	Семинарські та практичні заняття	Навчальний план і програми, відповідно до Декретів Наркомосу
Кам'янець-Подільський інститут народної освіти (1921–1930)	Очна (денна) Екстернат (з 1927 р.)	Семинарський метод. Лабораторний метод. Дослідницький метод. Дальтон-план. Метод використання лекції. Комплексний метод. Практичні заняття. Педагогічна практика. Виробнича практика. Курсова робота. Кандидатська робота. Стажування на підприємстві. Дипломна (кваліфікаційна) робота (до 1929 р.). Екстерсійна робота	Навчально-методична робота викладачів та студентів. Як підручники з політичних дисциплін рекомендувалися праці: Богданова "Короткий курс політекономії", М. Яворського "Революційні рухи на Україні", Зінов'єва "Історія РКП", В. Леніна "Держава й контрреволюція", Равича-Черкаського "Конституція СРСР"; з української мови – Синявського "Порадник української мови", Іванчик "Український язук"; з економічної географії – Сухова "Економічна географія України"; з математики – Кравчука "Математика для сільськогосподарських профіскіл", Шапошнікова "Учебник прямолинійної тригонометрії"; з фізики і хімії – Постнікова "Курс фізики", Писаржевського "Краткий курс химии"
Кам'янець-Подільський інститут соціального виховання (1930–1935)	Очна (денна) Заочна (з 1930 р.)	Виробничі екскурсії. Педагогічна практика. Політгоднини. Гурткова робота. Табірні збори. Виробнича практика. Дальтон-план. Бригадно-лабораторний метод (до вересня 1932 р.). Дипломна (кваліфікаційна) робота (з 1932 р.). Метод використання лекції. Лабораторний метод. Семінарський метод	Робота з підручниками, книгами. Контроль за відвідуваністю занять студентами та їх успішністю
Кам'янець-Подільський учительський інститут (1939–1941)	Очна (денна) Заочна (з 1930 р.) Без відриву від виробництва	Метод використання лекції. Семінарський метод. Науково-дослідні гуртки	Робота з підручниками, книгами
Кам'янець-Подільський сільськогосподарський інститут (1921–1930)	Очна (денна)	Метод використання лекції. Практична робота (в т.ч. висадка зразкових дерев). Науково-дослідна робота. Агрономічний гурток. Соціалістичне змагання. Землемірні курси. Курси з боротьби з посухою	Конспекти лекцій: "Неорганічна хімія" (О. М. Полонський), "Основи ґрунтознавства", "Загальне хліборобство", "Суспільна агрономія" (І. А. Олійник), "Геодезія" (М. М. Басер), "Лугівництво", "Жорнові рослини", "Культура боліт" (В. П. Храневич), "Морфологія і анатомія рослин" (Н. Т. Гаморак), "Фізико-географічна і сільськогосподарська районізація Поділля" (С. І. Горолецький), "Загальна зоотехнія", "Молочарство" (О. С. Мельник), "Лісівництво" (М. О. Пахар). Таблиця. Наочні матеріали. "Чарівний ліхтар". Плакати. Діаграми з сільського господарства. Мікроскопи. Перевірка знань
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (1939 – теп. час)	Очна (денна)	Метод використання лекції. Семінарський метод. Надання групових та індивідуальних консультацій	Навчально-методична робота викладачів
Вінницький медичний інститут (1934 – теп. час)	Очна (денна)	Метод використання лекції. Практичні заняття. Практика на базі медичних закладів. Метод контролю успішності студентів. Метод контролю відвідуваності. Партийна робота	Словесний (робота з підручниками, книгами). Візуальні (моделі органів людського організму). Механічні візуальні прилади – мікроскопи. Макети та прилади для навчальних експериментів та тих, які безпосередньо пов'язані із проходженням практики. Графічні засоби – картинки, схеми, малюнки. Прилади для контролю (різноманітні прилади та засвоєння знань)

політичних дисциплін та загальнонаукового циклу, а останній мав на меті надання студентам ґрунтовної науково-теоретичної підготовки. На II курсі спеціальні предмети займали дві третини часу. Здійснювався акцент на поглибленні педагогічної підготовки студентської молоді. Політична освіта тривала в контексті вивчення окремих загальнонаукових дисциплін. Водночас тривали заняття в художніх студіях. Аналогічно будувалася організація навчання і на III курсі, на якому вивчали педагогічні і суспільно-політичні дисципліни, які займали половину навчально-методичної підготовки студентів та поглиблення її методичної частини [6, с. 165].

Варто зазначити, що у 1923 р. Кам'янець-Подільський ІНО, керуючись постановами III Всеукраїнської педагогічної конференції, прийняв тип "А" факультету соціального виховання лише на I і II курсі. Так, 12 квітня 1924 р. на своєму засіданні соціально-історична предметна комісія пленум предметних комісій ІНО про недоцільність спеціалізації за типом "А" та необхідність об'єднати відділи літератури й мови та соціально-економічний в один соціально-історичний, природничий та фізико-математичний. Фактично 22 серпня 1924 р. на засіданні предметних комісій прийнято рішення про перехід всіх курсів до типу "А", крім випускного (належить до типу "Б") [7, арк. 10].

31 жовтня 1925 р. запроваджувалося чотирирічне навчання. Навчальний план передбачав опанування трьох циклів: соціально-економічних, виробничих, педагогічних. Навчальний рік тривав 44 тижні. Перші 3 роки студенти навчалися за єдиним навчальним планом, спеціалізація відбувалася на IV курсі [7, с. 11].

У 1925–1926 н.р. в інституті було запроваджено чотирирічне навчання. Професорсько-викладацький склад підтримав це нововведення, вважаючи, що 10 триместровий тип "А" і 9 триместровий тип "Б" учебного плану ІНО не відповідають цільового призначення ІНО, окрім чотирирічного навчального плану, який вводився, необхідно було впровадити повний (у 12 триместрів) учебний план і запровадити спеціалізацію з 1 триместру III року навчання.

У зв'язку з гострою потребою в учительських кадрах у Кам'янецькій окрузі Упрофосвіта 4 січня 1927 р. видала розпорядження для Кам'янець-Подільського ІНО про заборону створювати додатковий, IV курс для випуску цього року, випуск необхідно було провести з III курсу. Професійне вдосконалення випускники мали набути за час стажування під керівництвом ІНО [8, арк. 1].

У 1927 р. при вишах було запроваджено екстернатну форму навчання (зокрема й у Кам'янець-Подільському ІНО). Значна увага приділялася у закладі військовій підготовці, на яку щотижня виділялося 2 години. Студентство двох старших курсів влітку впродовж двох місяців проходило навчання у польових умовах, під час якого закріплювало на практиці здобуті знання [9, с. 5]. Зокрема, у 1928 р. військові збори в таборі одного з полків пройшли 14 осіб. Їхня програма передбачала стройову підготовку, стрільби, вдосконалення фехтувальної майстерності. В обстановці, наближеній до бойової, проходили заняття з тактики.

Пізніше з вересня 1930 р. Кам'янець-Подільський ІНО був реорганізовано в Кам'янець-Подільський інститут соціального виховання (ІСВ). Він мав такі відділення: агробіологічне, техніко-математичне, історико-економічне та мовно-літературне.

Робота колективу ІСВ відбувалася в умовах подальшого посилення партійного впливу. ЦК КП (б) У постановою від 2 листопада 1930 р. уніфікував структуру вузівських парторганізацій. В усіх вишах було створено вишівське партбюро, а там, де було понад 500 комуністів, – партком, на факультетах – партосередки, в академічних групах, за наявності трьох або більше членів партії, – партгрупи [10, с. 199]. В таких умовах партійний контроль над всіма підрозділами і напрямками роботи вишів ставав всеохоплюючим.

23 липня 1930 р. виникла необхідність готувати вчителів за заочною формою навчання. Заочні відділи були відкриті при всіх педагогічних вишах [11, с. 58]. Прийом основної маси студентів проводився за наслідками вступних іспитів, за винятком осіб, спеціально відряджених партійними і комсомольськими організаціями (кількість їх становила близько третини серед зарахованих до інституту в 1930 і 1931 рр.). З 1932 р. вступні іспити стали обов'язковими для всіх, у тому числі й для випускників робітфаків.

Становище студентської молоді, викладачів і співробітників ІСВ вкрай погіршувалося під час Голодомору 1932–1933 рр. Через страшні злидні почався великий відсів студентів. Вже в 1931 р. масовим явищем стали поїздки студентів на 2–3 дні в село за продуктами, а далі дедалі більше з них полишали навчання. З 1 вересня і до кінця 1932 р. навчання в інституті полишило 100 студентів, а до вересня 1933 р. – майже 200.

На 1933 р. припала нова реорганізація системи підготовки педагогічних кадрів: інститути соціального виховання та інші педвузи було перетворено на державні педагогічні інститути з 4-річним терміном навчання. Варто зазначити, що Кам'янець-Подільський державний педагогічний інститут 9 квітня 1935 р. на підставі розпорядження наркома освіти УСРР було ліквідовано. Студенти і матеріальна база розподілялися між Київським, Черкаським, Одеським, Ніжинським та Вінницьким педагогічними інститутами.

Лише в 1939 р. за сприяння другого секретаря ЦК КП(б)У М. Буримистенка було відкрито Кам'янець-Подільський учительський інститут із дворічним терміном навчання, який готував учителів V–VII класів. Під час першого року функціонування інституту було здійснено набір студентів. Абітурієнти з обох спеціальностей мовно-літературного факультету склали 7 письмових іспитів, усний з української та російських мов, усний з української та російської літератури, історії народів СРСР, а історично – 8 (додатково ще з географії) іспитів [12, арк. 4, 97, 166]. Наступного року було здійснено другий набір, внаслідок чого інститут почав функціонувати у повному складі. На 1 вересня 1940 р. тут навчалася 482 студенти [13, с. 7]. У зв'язку

із введенням того ж року у вищих навчальних закладах, згідно з постановою РНК СРСР від 2 жовтня 1940 р. “Про встановлення платного навчання у старших класах середніх шкіл і у вищих учбових закладах СРСР та про зміну порядку призначення стипендій” плати за навчання (у 1934 р. було скасовано) і призначення стипендії лише відмінникам навчання, кількість студентів скоротилася. Дворічний термін навчання зумовлював викладання та вивчення обмеженої кількості навчальних предметів.

З наближенням фронту до міста (2 липня 1941 р.) викладачі та інші працівники інституту були звільнені від виконання своїх службових обов’язків. Їм було видано трудові книжки та документи на евакуацію. З окупацією області німецько-фашистськими військами інститут був закритий [14, с. 172].

Для цих навчальних закладів були характерні такі форми освіти: очна (денна) форма, екстернат, заочна, без відриву від виробництва із визначеними методами та засобами навчання (табл. 1).

Кам’янець-Подільський сільськогосподарський інститут (1921–1930 рр.) розпочав своє функціонування 1 червня 1921 р. на основі “Декларації ради сільськогосподарського інституту”, схваленої вченою радою закладу 21 травня 1921 р. Практичними завданнями інституту в напрямі організаційної роботи були визначені такі: “забезпечення інституту фондом навчання, <...> викладачів та студентів помешканням. <...> коштами на поширення лабораторій та кабінетів” [15, арк. 6]. У своїй структурі інститут мав лише один факультет – агрономічний, який готував агрономів-організаторів. У закладі працювали 25 штатних та 11 позаштатних викладачів: 11 професорів, 7 доцентів, 18 асистентів [15, арк. 27 зв.]. Значну увагу в інституті приділяли партійній роботі. Партійний та комсомольські осередки були створені у 1923 р. Виш упродовж свого існування зазнавав реорганізацій: 28 серпня 1930 р. відповідно до постанови Наркомату земельних справ УСРР за № 276-2964 заклад із 1 жовтня 1930 р. ліквідовано. На його базі створювалися два інститути – птахівничий та технічних культур.

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (1939 – теп. час) створений на основі Положення про обласний інститут удосконалення вчителів, затвердженого наказом Наркомату Української РСР від 21 лютого 1939 р. Фактично у жовтні 1939 р. у місті Кам’янці-Подільському на базі обласного педагогічного кабінету цей заклад розпочав роботу. Його першими слухачами були вчителі, завідувачі початкових шкіл, директори семирічних і середніх шкіл, їхні заступники, працівники районних педагогічних кабінетів, шкільні інженери, завідувачі міських та районних відділів народної освіти. Під час Другої світової війни інститут на деякий час припинив свою діяльність, а в 1944 р. знову розпочав свою роботу в місті Проскурові [16, с. 12].

Вінницький медичний інститут (1934 – теп. час) створений у Вінниці 14 серпня 1934 р. З перших днів його роботи розпочалося форсоване формування студентського контингенту, відбувалася організація викладацького складу та матеріально-технічної бази. Спочатку в інституті з’явився лікувально-профілактичний факультет [17, с. 4]. В перший рік функціонування вишу на навчання приймали, у першу чергу, студентів інших навчальних закладів медичного напрямку. Зокрема, підготовчі курси медиків у Бердичеві делегували сюди 26 осіб, у Вінниці – 42, а робітфак фармацевтичного інституту – 60. Було прийнято також 115 заяв від абітурієнтів на загальних підставах. На 6 і 7 семестри зарахували близько 100 студентів-заочників Одеського медінституту. Зрештою, 550–600 студентів (точну кількість встановити важко) навчалися на 4-х курсах.

У 1937 р. в інституті навчалось 1280 студентів, на робітфаці – 190 слухачів. На жаль, у першому семестрі 1937–1938 н.р. студенти мали велику академічну заборгованість. Так, із 931 студента відставали у навчанні 437, що становило 47%. У другому семестрі заборгованість продовжувала зростати. Не кращою ситуація була з відвідуванням занять: лише за перше півріччя було пропущено 12 000 годин [17, с. 4].

Висновки. Отже, враховуючи вищевикладене, автор на основі архівних даних дослідив якісні зрушення формального елемента освіти на Поділлі в передвоєнні роки, навів інформацію функціонування навчальних закладів у мережі вищої освіти на Поділлі шляхом визначення термінів їх функціонування, використання форми навчання, методів та засобів навчання.

Використана література:

1. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф.Р. 582. Оп. 1. Спр. 41. Арк. 30.
2. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф.Р. 582. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 39.
3. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 71 зв.
4. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф.Р. 582. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 18.
5. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 31.
6. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 2.
7. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 60. Арк. 34-34 зв.
8. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 1. С. 394. Арк. 2.
9. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 601. Арк. 10.
10. Прокопчук І. В. Кондрацький Франц Адрійович – ректор Кам’янець-Подільського інституту народної освіти. Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2008. 13 с.
11. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р. 302. Оп. 1. Спр. 937. Арк. 1.
12. Майборода В. К. Особливості розвитку системи вищої педагогічної освіти в УРСР (1917–1941 рр.). Український історичний журнал. 1990. № 11. С. 58–60.
13. Кам’янець-Подільський міський державний архів. Ф. 302. Оп. 1. Спр. 1389. Арк. 25, 26.
14. Коваль Б. Вища і середня спеціальна освіта на Україні. *Українська радянська культура*. 1957. С. 86.

15. Державний архів Хмельницької області. Ф. 487. Оп. 1. Спр. 1. Арк.4, 97, 166.
16. Берека В. Є. Регіональна система післядипломної педагогічної освіти на Хмельниччині: історія становлення, завдання, суб'єкти реалізації. *Післядипломна педагогічна освіта в умовах децентралізації та модернізації: регіональний аспект* : монографія. Хмельницький, 2017. 548 с.
17. Чугай В. П. Правила прийому до Кам'янець-Подільського сільськогосподарського інституту. *Червоний кордон*. 1929. Ч. 55 (579). С. 4.

References:

1. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 582. Op. 1. Spr. 41. Ark. 30.
2. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 582. Op. 1. Spr. 1. Ark. 39.
3. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 5. Ark. 71 zv.
4. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 582. Op. 1. Spr. 26. Ark. 18.
5. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 3. Ark. 31.
6. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 10. Ark. 2.
7. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 60. Ark. 34-34 zv.
8. Derzhavnyy arkhiv Khmel'nyts'koyi oblasti [State Archives of Khmelnytsky Region]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 394. Ark. 2.
9. Derzhavnyy arkhiv Khmel'nyts'koyi oblasti [State Archives of Khmelnytsky Region]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 601. Ark. 10.
10. Prokopchuk I. V. (2008). Kondrats'kyu Frants Adriyovych – rektor Kam'yanets'-Podil's'koho instytutu narodnoyi osvity [Kondratsky Franz Adrianovich – Rector of the Kamyanets-Podilsky Institute of Public Education]. *Kamyanets-Podilsky : Axioma*. 13 s.
11. Derzhavnyy arkhiv Khmel'nyts'koyi oblasti [State Archives of Khmelnytsky Region]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 937. Ark. 1.
12. Mayboroda V. K. (1990). Osoblyvosti rozvytku systemy vyshchoyi pedahohichnoyi osvity v URSS (1917–1941 rr.) [Features of the development of the system of higher pedagogical education in the USSR (1917–1941)]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal [Ukrainian Historical Magazine]*. No 11. P. 58–60.
13. Kam'yanets'-Podil's'kyu mis'kyu derzhavnyy arkhiv [Kamyanets-Podilsky City State Archive]. F.R. 302. Op. 1. Spr. 1389. Ark. 25, 26.
14. Koval' B. (1957). Vyshcha i serednya spetsial'na osvita na Ukraini. [Higher and secondary specialized education in Ukraine]. *Ukrayins'ka radyans'ka kul'tura [Ukrainian Soviet Culture]*. 86 s.
15. Derzhavnyy arkhiv Khmel'nyts'koyi oblasti [State Archives of Khmelnytsky Region]. F.R. 487. Op. 1. Spr. 1. Ark. 4, 97, 166.
16. Bereka V. YE. (2017). Rehional'na systema pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity na Khmel'nychchyni: istoriya stanovlennya, zavdannya, sub'yekty realizatsiyi [Regional system of postgraduate pedagogical education in Khmelnytsky: history of formation, tasks, subjects of realization]. *Pislyadyplomna pedahohichna osvita v umovakh detsentralizatsiyi ta modernizatsiyi: rehional'nyy aspekt [Postgraduate pedagogical education in conditions of decentralization and modernization: regional aspect]*. 548 s.
17. Chuhay V. P. (1929). Pravyly pryomu do Kam'yanets'-Podil's'koho sil's'kohospodars'koho instytutu. [Rules of admission to the Kamyanets-Podilsky Agricultural Institute]. *Chervonyy kordon [Red border]*. CH. 55 (579). S. 4.

Фрига И. А. Качественные сдвиги формального элемента образования взрослых на Подолье в предвоенные годы

Для обеспечения развития как государства, так и отдельного региона в различных сферах важно учесть ретроспективные достижения учебно-педагогической сферы. В статье на основе архивных данных исследованы качественные сдвиги формального элемента образования на Подолье в предвоенные годы. Приведена информация функционирования учебных заведений в сети высшего образования на Подолье (Каменец-Подольский государственный украинский университет, Каменец-Подольский институт народного образования, Каменец-Подольский институт социального воспитания, Каменец-Подольский учительский институт, Каменец-Подольский сельскохозяйственный институт, Хмельницкий областной институт последипломного педагогического образования, Винницкий медицинский институт) путем определения сроков их функционирования, использования формы обучения, методов и средств обучения.

Ключевые слова: формальное образование, очная (дневная) форма образования, экстернат, заочная форма образования, образование без отрыва от производства, метод обучения, средства обучения, Подолье.

Friga I. O. Qualified discharge of the formal element of senior education in the period of the war

It is important to take into account the retrospective achievements of the educational and pedagogical realm to ensure the development of both a state and a separate region in various spheres. In the article on the basis of archival data the qualitative changes of the formal element of education in Podillia in prewar years are researched. The information on the functioning of educational institutions in the network of higher education in Podillia (Kamyanets-Podilskyi State Ukrainian University, Kamyanets-Podilskyi Institute of Public Education, Kamyanets-Podilskyi Institute of Social Education, Kamyanets-Podilskyi Teachers' Institution, Kamyanets-Podilskyi Agricultural Institute, Khmelnytsky Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Vinnytsia Medical Institute) by defining terms of their functioning, use of forms of training, methods and learning tools.

Key words: formal education, full-time (full-time) form of education, external, correspondence form of education, education without isolation from production, teaching method, learning method, Podillia.